

Dette bladet er lagt ut på nettet i tre pdf-filer.

Du finner de øvrige på http://akp.no/ml-historie/pdf/rode_fane/.

INNVANDRERE

Artikkelen heter "Innvandrere og helsetjeneste"

OG HELSETJENESTE

Dørene til arbeidsmarkedet stod på vid gap for innvandrere for femten-tjue år siden. Innvandrerne måtte ta de tyngste jobbene og dårligste lønna. Etter noen år med familie og behov for sosiale ytelser møter de et helsevesen fremmed for innvandrernes kultur.

Av *Gunnhild Aakervik*

Den norske kapitalen hadde i slutten av sekstiåra og begynnelsen av syttiåra et stort behov for arbeidskraft. Arbeidsmarkedet stod åpent og det begynte å komme innvandrere fra den tredje verden. Industrien tjente store penger. De fikk billig, fullt utdannet arbeidskraft i sin beste alder. Innvandrere fra tredje verden var billig arbeidskraft som var villige til å godta arbeidsforhold langt under det som var akseptert for norske arbeidere. De hadde heller ikke kostet det norske samfunnet et øre i sosiale utgifter og utdanning, og var villige til å finne seg vel til rette uten å stille krav om samfunnets «velferdsgoder».

Etter så å ha arbeidet og bodd i Norge et par ti-år med produktivt arbeid og betalt inn store skatteinntekter til staten, begynner etterhvert kravene om tilpassing i samfunnet å komme. Flere var imidlertid klar over at innvandrerne levde under dårlige sosiale vilkår. De hadde de dårligste boligene, de tyngste og mest utsatte jobbene og den dårligste lønna. Reaksjonen på slike opplysninger førte i vanskelig økonomiske tider til innvandringsstopp i midten av syttåra med begrunnelse av at samfunnet nå skulle rette opp forholdene til de som bodde her. Det er bare å slå fast at invandringsstoppen har fungert diskriminerende overfor folk fra den tredje verden. Forholdene for innvandrerne har heller ikke blitt bedret i synderlig grad.

Innvandrere har etterhvert begynt å få familie og dermed også et behov for sosiale ytelser. Det er et naturlig krav å ta hensyn til kulturell og religiøs bakgrunn. For å gi innvandrere like muligheter kom en rekke krav for å tilgodese dette. Som en følge av integreringen i samfunnet begynte også innvandrerne å bruke helsevesenet og sosiale ytelser som har vært ensidig innrettet på nordmenn. Det norske samfunnet som har maksimal profitt som målsetting har skjøvet slike problemstillinger tilside. Innvandrere blir også eldre og oppdager hva de egentlig har tilbake etter et par tiår å ha brukt arbeidskrafta si til økt produktivitet i det norske samfunnet og for å gjøre norske kapitalister rikere.

Rett til helsehjelp?

I følge lov av 19. november 9182 nr. 66 «om helsetjenesten i kommunene» har alle rett til nødvendig helsehjelp i

utgangspunktet. Kommunene skal gi helsetjeneste til alle som bor eller midlertidig oppholder seg i kommunen.

«Helsetjenesten skal gi den som søker helsehjelp de opplysninger vedkommende trenger for å ivareta sin rett, og se til at de ikke påføres avgift eller tap eller tids-spille eller uleilighet. (Kap. 2. Rett til helsehjelp paragraf 2-1)

I loven om helsetjenesten i kommunene må dette kunne innebære at en gir nødvendig informasjon ved henvendelser. Det må også bety at disse opplysningene gis slik at den enkelte virkelig kan ivareta sin rett uten tap av tid, penger eller påføres ekstra bryderi. For at innvandrere skal ha denne retten, trenges en rekke tiltak.

På den ene sida har vi fine formuleringer som skulle gi muligheter også for den enkelte innvandrer. Men så har vi på den andre sida en praksis som virker svært tilfeldig overfor innvandrerne. Helsetjenesten i kommunene ser ut til å ha et ansvar som kanskje blir pulversiert når en kommer til mye av den praksis som foregår.

«...Vi understreker klart verdien av at innvandrere opprettholder og videreutvikler eget språk og egen kultur. (Stortingsmelding 74 Om innvandrere i Norge)

Men også når det gjelder helsetjenester fungerer den på majoritets-kulturens premisser. Manglende erfaring i å takle en tillempeing av lovverket til særskilte befolknings-gruppers behov gjør nybrottsarbeid nødvendig på mange felt innen helsesektoren. Særtiltak ser ut til å være tilfeldige og uten sentral styring. For eksempel har pasienten ved besøk hos lege rett til å ha med tolk. Legen har ikke plikt til å ordne med tolk til avtalt time. Pasienten/innvandreren blir altså overlatt til å ta dette initiativet sjøl. Det er lett å forstå at det kan oppstå problemer ved møtet mellom for eksempel en innvandrerkvinn fra Punjab i Pakistan eller Izmir i Tyrkia og norsk helsevesen.

Har tilstrekkelig opplysning blitt gitt av helsetjenesten for ikke å belaste den enkelte? På hvilke premisser blir opplysning i tilfelle spredd?

Loven om helsetjeneste for kommunene sier om helse-tjenestens formål:

«Kommunen skal ved sin helsetjeneste fremme folkehelse, trivsel og gode sosiale og miljømessige forhold, og søke å forebygge og behandle sykdom, skade eller lyte.»

I den forbindelse må en spørre: hva slags forhold lever

INNVANDRERE

innvandrere under? Hvordan er de spesielle forholdene som skiller seg fra nordmenns situasjon? Hvordan er arbeidsforholdene?

Arbeidsforhold dårligere

Selve arbeidsforholdene for innvandrere fra den 3. verden er i gjennomsnitt dårligere enn for nordmenn. Innvandrere får det tyngste, mest slitsomme og farligste arbeidet.

Direktør Høydahl i Arbeidstilsynet uttalte til Aftenposten (1.2.86) at han var overrasket over de dårlige arbeidsforholdene for innvandrere. Men forholdene på mange arbeidsplasser er ikke helt fjerne fra det Gunter Walraffs «Ganz unten»- aller nederst, beskriver.

Ulykkesfrekvensen blant innvandrere på arbeidsplassene er høyere enn for nordmenn. Innvandrere har en høyere ledighet, får ofte ikke nytt relevant utdanning fra hjemlandet i Norge. Ledighetstallene viser en ledighet tre ganger høyere enn for nordmenn. Disse tallene er ennå høyere for folk fra den 3. verden. Mange innvandrere arbeider i rengjøring, hotell og restaurant, kjemisk industri og i næringsmiddelindustri. Rapporter fra arbeidsplasser foretatt ved Arbeidspsykologisk Institutt underbygger de vanskelige arbeidsforholdene for innvandrere fra 3. verden-land.

Det fins eksempler på bruk av tvungen overtid, lønn som har blitt holdt tilbake og at folk har blitt opsagt, mens de har vært sykemeldte. Framfor alt gjelder dette under hjemreise-permisjon og sykdom som har forlenget oppholdet. Direktoratet for arbeidstilsynet kan bekrefte ulovligheten av å si opp arbeidstakere når de har blitt rammet av sykdom og har sykemelding fra lege i hjemlandet.

I denne sammenheng må en tenke på den dobbelt-tilværelse mange innvandrere lever i, med et bein i Norge og et i hjemlandet.

For å opprettholde kultur og språk og selv velge graden av tilknytning til Norge (jmf. Stortingsmelding 74) er det helt nødvendig med jevnlig besøk i hjemlandet. Dette er også nødvendig for å ta seg av familieforpliktelser som er en selvfølgelighet i de fleste kulturer.

Totalt sett må en regne med stor slitasje på muskel og skjelett hos mange innvandrere. En del forbruker sine beste år med å jobbe med en tung, ensidig jobb og har kanskje en ekstra jobb noen timer i tillegg. Det er innvandrere som har kommet hit i sin beste alder, fullt utdannet ferdig arbeidskraft som ikke har kostet det norske samfunnet noe i det hele tatt. Resultatet er ofte ødelagt helse for livstid.

I tillegg til fysiske lidelser rammes innvandrere av stress og psykiske problemer som en følge av vilkårene innvandrere lever under i det norske samfunnet.

Hvilke tilbud finnes?

Hvilke tilbud fins for innvandrere når det gjelder helse-tjeneste?

Informasjonen til innvandrere er dårlig. Tilbudet på Sagene helsesenter er kjent via «jungeltelegraf». Bildet fra Fremmedarbeiderkontoret i Heimdalsgata i Oslo.

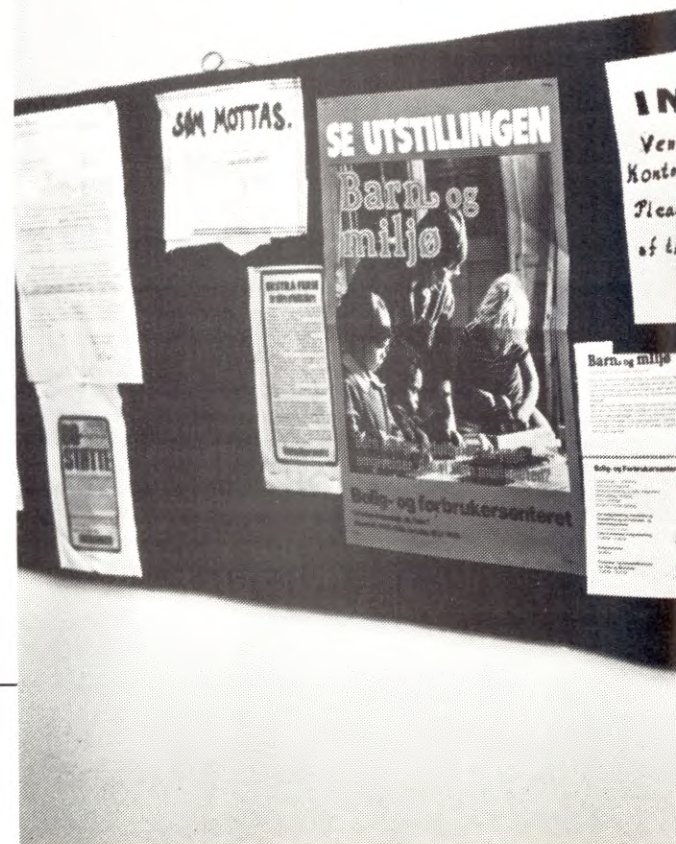
KLASSEKAMPEN

Sagene helsesenter for innvandrere kan delvis sies å imøtekomme endel behov innvandrere har. Det virker som endel her søker å ta utgangspunkt i innvandrernes situasjon.

Senteret har eksistert i elleve år og hadde et dårlig besøkt år i 1976. I dag er senteret mye besøkt av innvandrere. Senteret har først og fremst blitt kjent via jungeltelegraf.

På senteret blir det gitt kost- og helseopplysning. Helse-søster på senteret kan berette at religion og tradisjon er barrierer ved helseopplysning. For eksempel kan det å holde på en diett i forbindelse med diabetes skape problemer. Selv om sykdommen nok blir forstått, kan det for eksempel ved gjestebud hvor det tradisjonelt blir servert mye søt mat være viktigere å vise høflighet enn å ta hensyn til egen helse.

Helsepersonell på dette senteret må etterhvert ha samlet mye erfaring. En helsesøster kunne fortelle at hun bygget på egen erfaring i arbeidet og brukte de innfalls-vinkler hun fant, også når det gjaldt helseforbyggende opplysninger. Etter at innvandrerkvinner for eksempel fikk tillit til henne, øket hun sin informasjonskampanje — fra opplysninger til morens kost, til amming og viktigheten av amming. Deretter tok hun for seg spebarnsmat med jern og vitamintilskudd. Hun forsøkte å fortelle at

INNVANDRERE

innvandrernes basiskost var bra, men at våre klimatiske forhold krever vitamin og mineraltilskudd. Hun prøvde også å få sagt at det var viktigere med grovt brød enn hvitt. Helsesøsteren på Sagene presiserte også det negative i et stort forbruk av norsk kioskmatt — brus og potetgull.

Tannhelsen er bra når innvandrere kommer til Norge. Etter kort tid oppstår tannkjøtt-sykdommer, karies, dårlig tann og munnhygiene etc. I for eksempel Pakistan tygger man på en liten kvist av neem-treet som sies å ha en bakterie-drepende virkning. Det er antakelig mindre søtsaker i daglig konsum i hjemlandet, og dessuten fluorinnhold i drikkevannet.

Kostholdet

I mange utviklingsland følger sukker og fettkonsumet økonomisk evne, og øker med økt inntekt.

Det kan virke som om mange innvandrere etter migrasjonen tar etter de dårligste sidene ved norsk kosthold. Innvandrere får da et for høyt sukker og fettforbruk som også folk i Norge i gjennomsnitt har for mye av.

Sagene helsesenter for innvandrere kan ta imot endel innvandrere. Her fins også tilgjengelig tolketjeneste. I 1984 ble det hevdet ved forespørsel til senteret at det

skulle avvikles. Innvandrere skulle integreres i de vanlige nærmiljø-helsestasjonene. Ved forespørsel til Oslo helseråd (mai 86) forelå det ingen planer om å avvikle senteret.

Mange innvandrere må likevel benytte de vanlige helsetilbudene i nærmiljøet og også innen sykehussektoren. Uansett har det vært en tendens til å gi informasjon til innvandrere innen helsetjenesten ut fra norske forutsetninger og oppfatninger.

Som et eksempel kan nevnes at norsk spebarnsmat blir anbefalt på helsesentra, og at det ikke blir tatt utgangspunkt i innvandrernes egne mattradisjoner som likeverdige. Pakistanske og indiske mødre gir ofte barna dall, en bønne/linsereitt uten krydder ved overgang fra amming til småbarnskost. For eksempel er ikke lammekjøtt på glass eller kalvemos det eneste riktige til spebarn for en familie som foretrekker kjøtt slaktet på muslimsk måte. Opplæring i å ta utgangspunkt i sider ved eget kosthold er en måte å gi veiledning på.

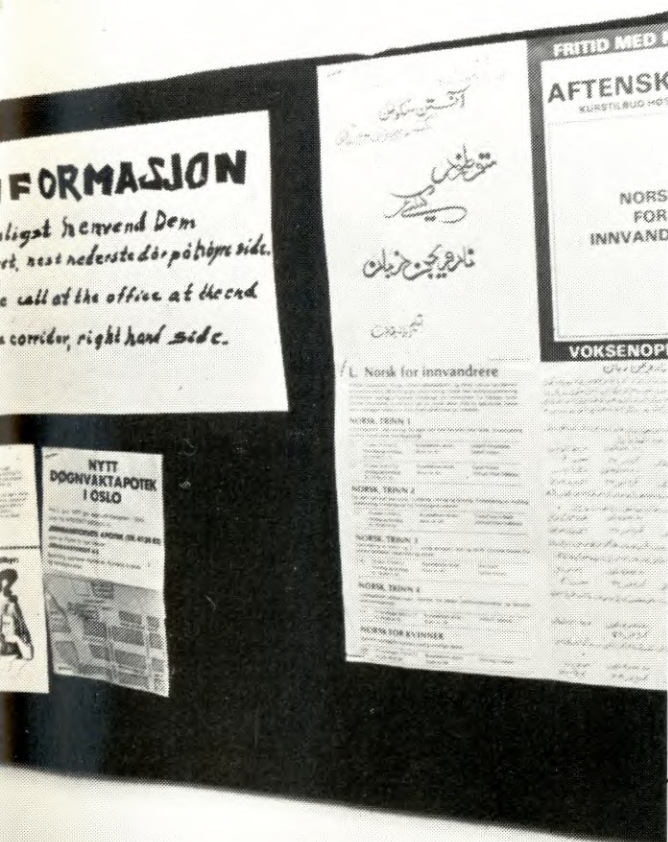
Ulike sykdomsoppfatninger

Innvandrere fra den tredje verden har sin bakgrunn i en anderledes helse og sykdomsoppfatning enn den tradisjonelle vestlige skolemedisin som innvandrere møter i norsk helsevesen. Ved siden av vestlig medisin fins det flere medisinske systemer, blant annet kinesisk og gresk-arabisk.

I Pakistan er det for eksempel to medisinske teorier mest utbredt. De har sitt utspring i gresk-arabiske og i gamle indiske tradisjoner, og må sies å være lite kjent i vårt land, også innen helsevesenet.

Foruten i Pakistan blir disse teoriene praktisert i India og i Latin-Amerika. Begge teoriene samsvarer med kroppsvæskenes betydning. Sykdom oppstår som et resultat av at det har blitt ulikevekt mellom kroppsvæskene. Et galt kosthold forstyrrer først og fremst kroppsvæskenes likevekt, men også skifte mellom årstidene, livsforhold eller mental ubalanse. Enhver ubalanse vil føre til sykdom. Kroppsvæskene beskrives enten som «varme» eller «kalde», og har like temperament. Sykdom vil arte seg som for mye varme eller kulde i kroppen. Varme sykdommer er ofte synlige, og karakteriseres ved utslett, feber, hoste etc., mens kalde sykdommer er «usynlige» med symptomer som smerte og bevegelingsproblemer.

Diutforskriftene blir sett på som en vesentlig del av behandlingen. I forhold til vestlig medisin har kostbehandling en sentral plass, og kanskje er denne erkjennelsen av kostens betydning for helsa et fortrinn? Det legges stor vekt på at maten passer sykdommen slik at kroppsvæskene igjen kan komme i likevekt. Maten deles blant annet inn i kald og varm etter deres virkning på organismen. Kalde sykdommer behandles med «varm mat» og omvendt. Varm og kald mat har ikke med temperatur å gjøre. Matvarer som spises varme kan ha kalde egenskaper og omvendt. Matvarene deles også inn i tunge og lette etter fordøyeligheten. Bøffelmelk som er feitere enn kumelk (7 prosent i bøffelmelk i forhold til 3,9 prosent fett i kumelk gjøres lettere ved å tilsette samme mengde vann som melkelengde. Matvarene blir altså klassifisert i et innvinklet system etter hvilken virkning de enkelte mat-

INNVANDRERE

varer har på organismen og ikke etter matvarenes fysiske egenskaper.

Ved siden av kostbehandling inngår plantemedisin som en viktig del av behandlingen. En sykdoms diagnostisering foregår blant annet ved pulstaking, men ikke med samme formål som i vestlig medisinsk praksis. Pulsen blir tatt for å finne uti hvor stor grad likevekten mellom kroppsvæskene er blitt forstyrret.

I følge kinesisk medisin som blant annet er utbredt i Vietnam, oppstår sykdom som en følge av ubalanse i «chi» — en form for energi eller kraft som virker overalt i universet. «Ying» og «Yang» beskriver de nødvendige motsetningene i «chi». Hver for seg virker de ødeleggen-

de/nedbrytende, men sammen frembringer de balansen som er grunnleggende nødvendig for liv. Behandling av sykdom går ut på å gjenopprette balansen i «chi».

Språkproblemer og sykdom

Den totale livssituasjonen for en innvandrere og kulturell forankring og oppfatning av organismens funksjoner, virker inn ved sykdomsbildet. Språkproblemer og dermed manglende kommunikasjon og et manglende tilbud om tolk fra helsesektorens side er et annet trekk ved situasjonen ved for eksempel både legebesøk og sykehusoppholdet.

Er det mulig for helsepersonell i tillegg kjenner dårlig til hvordan en norsk industri-arbeidsplass eller en annen arbeidsplass fungerer for innvandrere? Hvordan kan det ha seg at tyrkiske innvandrere en har kjennskap til har fått 50 prosent sykemelding fra lege i jobber som krever ensidig fysisk aktivitet? Dette er spørsmål som dukker opp når en skal se på hvordan situasjonen er for mange.

Kan det være en bevisst linje blant personell i helsevesenet å mistro innvandrernes sykdomssymptomer?

Foreligger det ikke mange tilfeller av at innvandrere får femti prosent sykemelding og ikke hundre?

Blir innvandrernes sykdommer mer overprøvd av trygdekantorets lege enn nordmenns sykdommer?

Kan det være grunn til å gi femti prosent sykemelding fordi legen eventuelt ikke skjønner symptomene? Mangler det opplæring for helsepersonell i ulike medisinske systemer som størstparten av verdens befolkning forholder seg til?

For det første er det opp til enhver lege selv, det er enhver leges rett å bedømme sykdomsbildet og å gi anvisninger om sykemelding, behandling etc. Mange misforståelser kan lett oppstå mellom helsepersonell og innvandrere på grunn av ulike referanserammer. I den situasjonen kan det tenkes at leger i de tilfeller en kjenner til gir femti prosent sykemelding fordi sykdomsbildet fortoner seg uklart. Det kan imidlertid være vanskelig å fortsette femti prosent i en jobb hvor det kreves fysiske anstrengelser. I ett tilfelle ble denne form for sykemelding rett og slett misforstått. Vedkommende forsto ikke at det dreide seg om femti prosent og uteble fra jobben. I den forbindelse ble vedkommende kvinne sagt opp pr. brev. Like etter ble hun hundre prosent sykemeldt. Da var hun altså uten jobb. Oppsigelsesbrevet påpekte manglende framme på jobb ved sykemeldingen uten å gi beskjed. Samtidig opplyste brevet om de rettigheter vedkommende hadde i forhold til å anke avgjørelsen innen en viss frist. Men brevet var skrevet på norsk, og også i en formell stil som gjorde det svært utilgjengelig selv for en nordmann. Kunne ikke bedriften gjort seg den umake å oversette brevet til tyrkisk? Da hadde ialfall kvinnen hatt en liten mulighet til å få omgjort sin egen avskjed innen fristen gikk ut.

Innvandrerne sjøl finne ut av sine rettigheter

Det er pasientene som må melde tilbake om det er mulig å for eksempel være femti prosent sykemeldt på en arbeidsplass. Hvis det er språkproblemer mellom lege og

Kunnskap om språk er en viktig forutsetning for at innvandrerne skal kunne bruke et helsevesen som kun er tilpassa norske forhold. Bildet er fra en demonstrasjon i 1981.

KLASSEKAMPEN

pasient, faller noe av samarbeidet sammen. Legen kan mene at det er bedre med en halv arbeidsbyrde for å være noe i aktivitet, eller hvis symptomene ikke forstås. Enkelte arbeidstakere, både norske og innvandrere, har selv sagt opp jobben sin etter lengre tids sykdom. For eksempel ser noen på slitasjesykdommer som selvforskyldt og som egen utilstrekkelighet. Da faller både rett til å finne andre arbeidsoppgaver innen samme firma bort og eventuelt attføringspenger og støttetiltak for omskolering. Er det også her den enkelte innvandrer selv som må finne ut av sine rettigheter i arbeidslivet?

Det kan være vanskelig å finne en annen jobb på samme arbeidsplass. Fagforening, bedriftshelsetjeneste og pasienten må selv finne fram til tilfredstillende løsninger ved for eksempel ulike typer belastningssykdommer. Men det forutsetter kommunikasjon mellom lege, pasient og fagforening. En må heller ikke utelukke den sykemeldtes egne behov og ønsker. Særlig på mindre arbeidsplasser og innen rengjøring går mange uorganisert. Det kan være vanskelig å mobilisere klubb eller fagforening til virkelig å gå i spissen ved slike saker angående utenlandske arbeidskamerater. Mye kan gjøres ved jobb-rotasjon, andre arbeidsoppgaver eller ved å endre arbeidsstillinger, eventuelt ved anskaffelse av ulikt teknisk utstyr for å lette arbeidet.

En aktiv faglig innstilling og vilje til å løse problemene er nødvendig ved slike saker.

Helsetjenesten bør knyttes til de organer i arbeidslivet som virkelig har ressurser og også innsikt til å løse slike problemer. I dag foreligger det ikke nok initiativer for at tillitsmannsapparatet blir dradd inn i denne sammenheng.

Ved attføring må en selv søke om attføringspenger. Dette skjer altså ikke automatisk. Det kan virke som om leger heller ikke sender inn rapport om attføringspenger automatisk. Ofte må en mase på trygdekontor som igjen må purre på legene for at legeattest skal foreligge. Det kan være besværlig for en nordmann å ordne dette og nødvendigvis ennå vanskeligere for en innvandrer.

Helsetjeneste på norske premisser

Om det er slik at leger, enkeltpersoner og helsepersonell innen sosialomsorg ikke ønsker å behandle innvandrere dårlig, er det et faktum at helsetjenesten som oftest fungerer på norske premisser. Helsetjenesten som allerede er overbelastet kan da lett se på innvandrer-klienter som en ekstra belastning. Når innvandrernes møte med helsetjenesten er preget av mye uforstand og lite velvilje, kan betegnelsen rasisme ligge snublende nær.

1. Det må stilles krav til at det automatisk stilles tolk til disposisjon i helsetjenesten.
2. Videre må sentrale og lokale tiltak diskuteres for å sette loven om de kommunale helsetjenester ut i livet i praksis overfor innvandrere. Dette må innebære kjennskap til innvandrernes livssituasjon og kulturelle bakgrunn, samt medisinske syn.
3. Helsepersonell må sette seg inn i kulturelle, religiøse og sosiale betingelser som innvandrere lever under. For eksempel fastetider, matskikker, kulturell og religiøs betinget blygsel osv. Alt dette vil innebære ulike emner i grunnutdanninga til helsepersonell.
4. Helsepersonell bør spesielt ha kunnskaper om at arbeidsforholdene for innvandrere som oftest består av tyngre, ensidig arbeid som fører til slitasjesykdommer. Det foreligger lite dokumentert materiale på dette området, men det er grunn til å anta at innvandrere får slike sykdommer. Helsepersonell må derfor stå i nær kontakt med bedriftshelsetjeneste, fagforening og verneapparatet.

Som helsepersonell ved Sagene helsesenter for innvandrere har uttrykt det: «Blod (jamfør kroppsveskene) ble brukt som en innfallsvinkel i for eksempel kostveiledningen for å gi helseforebyggende opplysninger. Ved å ta utgangspunkt i innvandrernes kulturbakgrunn blir det også mulig å gi opplysninger omm rettigheter i forhold til helsevesenet som ikke medfører ekstra utgifter, bryderi eller uleilighet for innvandreren.» ■

DEBATT

Les- og døm sjøl

I Røde Fane 2/86 kritiserer Bjørgulv Braanen et hefte om den historiske materialismen som var redigert av Jørn Magdahl. Magdahl svarer i dette innlegget på kritikken.

På åtti-tallet har uenigheten om historieteorien (den historiske materialismen) liggi som en understrøm i alle andre store teoretiske debatter i AKP. Dette måtte føre til en debatt om sjølve teorien — som nå har pågått i «Materialisten» (siden 1983) — og i Røde Fane (siden -84). Jeg synes dette er en viktig debatt. Jeg tar oppslutninga om filosofi-seminarene på Hvalerleiren i sommer som uttrykk for at mange er enige i dette. Samtidig er det et beklagelig faktum at mens mange folk diskuterte disse spørsmåla i den store sosialismediskusjonen for noen år siden, så er det mange som har falt av Materialisten- og Røde Fane debatten. Dette kommer slett ikke av at innlegga i denne debatten er uvesentlige, men ikke minst av at det dreier seg om en maratondebatt om et ikke helt enkelt emne. Dette var bakgrunnen for at jeg skreiv heftet: «*AKP og den historiske materialismen. Introduksjon til en debatt.*»

Jeg ville ha flere engasjert i debatten. Jeg ville særlig at nye medlemmer i AKP som nå studerer filosofi på AKPs partiskole, skulle få mulighet til å sette seg inn i debatten. Heftet har svakheter, men det er mitt intrykk at det et stykke på veg fungerer i forhold til hovedhensikten. Derfor synes jeg det er dumt at Braanen vender tomme ned i sin anmeldelse/debattinnlegg i Røde Fane 2/86. Han risikerer at mange ikke gidder å bruke sjansen til å komme inn i debatten gjennom å lese heftet.

DÅRLIG BEGRUNNELSE.

Jeg synes ikke at Braanens begrunnelse for ikke å anbefale heftet er god: «Magdahl velger å bare kritisere Per Lunds og Simonsen/Grimstad/Braanens standpunkter ikke Pål Steigans. Pål Steigan frikjennes, til

tross for at Magdahl på punkt etter punkt viser at han er uenig med Steigan. Nå fungerer Magdahls innlegg som et forsvar for Steigans historiesyn til tross for at han på punkt etter punkt er uenig med samme Steigan.»

Kanskje burde jeg *ekspisitt* kommentert hvordan mitt syn står i forhold til Steigans men jeg vurderer det slik:

— Det viktigste var å sette debatten inn i en historisk og idehistorisk ramme som skulle gjøre det lettere for folk å ta stilling til de ulike standpunktene i debatten. Gjennom måten jeg gjorde det på kom selvfølgelig mine egne standpunkter til de aktuelle spørsmåla indirekte til kjenne.

Jeg gjorde ikke noe forsøk på å kommentere noen av de mest diskuterte punktene i debatten *direkte*, men konsentrerte meg om noen sider ved dialektikken som var lite diskutert i Materialisten og Røde Fane. Jeg valgte da ikke å lage noen repetisjon på polemikk mot saker Pål Steigan har skrivi for noen år siden. Dels oppfatta jeg at vi var mye enig i vurderingene hans av de synspunktene som var fremma av Per Lund i Materialisten, dels er jeg — som jeg skal komme tilbake til — usikker på hva vi er uenige om nå.

IDEALISME ER HOVEDFAREN

Mange av de historiske eksemplene Simonsen, Grimstad, Braanen har lagt fram i Røde Fane er interessante og fornuftig utlagt. Men alle eksemplene er plukka ut for å tjene deres overordna ærend: Klargjøre svakheter i den «ortodokse» historieteorien. Dette tyder på at de ikke har oppfatta et hovedpoeng i heftet mitt:

Innafor den internasjonale arbeiderbevegelsen har både idealisme og mekanisk materialisme fått skjebnevange konsekvenser. Innafor den moderne m-l-bevegelsen har idealisme og mekanisk materialisme eksistert side om side. Den mekaniske materialismen har særlig hatt røtter i Stalin og Kominterntradisjonen fra hans tid. Idealismen har særlig hatt røttene sine i ultravenstre-utlegninger av maoismen i Kina. I den store sosialismedebatten i AKP var det for eksempel lenge sterke strømninger som mente at debatten om demokrati og revolusjonering av produksjons-

forholda var uviktig fordi den ikke tok hensyn til at hovedspørsmålet under sosialismen er å utvikle produktivkreftene (mekanisk materialisme), mens det på slutten av debatten var folk som hevda at det etter revolusjonen i Norge raskt ville bli mulig for arbeiderklassen å ta makta direkte, og raskt ville bli mulig å fjerne hele kjønnsarbeidsdelinga (idealisme og voluntarisme). Per Lunds innlegg i Materialisten tyder på at det ikke lenger er mekanisk materialisme som er den filosofiske hovedfaren blant intellektuelle og de mest teoretisk interesserte i partiet. Der hevda han synspunkter som;

— «Staten, politikken og ideologien er alt sammen en del av produksjonsforholda under kapitalismen.

— Hoveddrivkreftene i den teknologiske utviklinga under kapitalismen er borgerskapets behov for større (politisk) kontroll med arbeidskrafta.»

Det er ganske uforståelig at folk som er opptatt av den ideologiske utviklinga til partiet bare kan ignorere slike idealistiske standpunkter når det blåser til stor debatt om historieteorien i det teoretiske tidsskriftet vårt. Her ligger min hovedkritikk av Braanen & Co's innsats så langt.

FIRE RETNINGER

I debatten i AKP for tida er det kanskje mulig å skille ut fire hovedtendenser i synet på det viktige forholdet mellom produktivkrefter og produksjonsforhold i analysa av den historiske utviklinga.

1. Produktivkreftene er drivkrafta.
2. Produksjonsforholda er drivkrafta. (Blant annet Per Lunds syn)
3. Motsigelsen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold driver utviklinga framover. Produktivkreftene er allment hovedsida i motsigelsen. (Blant annet mitt syn)
4. Vekselvirkning. (Blant annet Braanen & Co's syn)

Det første synet (som etter min mening er mekanisk materialistisk) kan en (som for så mye annet) finne støtte for i enkelte Marx-formuleringer. Marx skriver i «Forordet til kritikken av den politiske økonomien» at «En samfunnsformasjon går aldri under før alle de produktivkreftene som den er vid nok for, er utvikla...» Dette blei motbevist av den sosialistiske sovjetrevolusjonen

Marx skriver i «Filosofiens elendighet» at handkverna skapte et samfunn av føydalherrer — dampmaskin et samfunn med industrikapitalister». Dette er selvfølgelig godt sagt, men det gir (isolert sett) inntrykk av at det dreier seg om et ensidig (ikke dialektisk) årsak-virkning forhold. Er det en misforståelse når mange oppfatter det som at Steigans syn ligger i nærheten av dette? En klargjøring ville ha interesse for den videre debatten.

LUNDS TEORI

Per Lund starta debatten i «Materialisten» med å uttrykke problemer med å få innpassa klassekampen i «skjemaet» produktivkrefter/produksjonsforhold og basis/overbygning. Han utvikler dette til at det ikke går an å skille produksjon og klassekampen fra hverandre som to ulike prosesser.

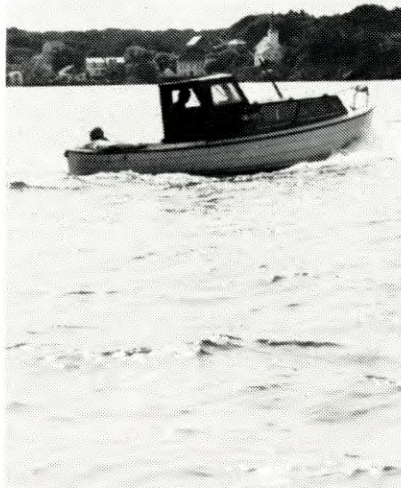
Det merkelige er at Lund kommer fram til dette gjennom helt riktig å peke på at når arbeiderne jobber produserer de både ting og samfunnsforhold. Jeg mener det er det samme som å si at mennesket når det produserer stiller seg både i forhold til naturen som endel av produktivkreftene — og i forhold til andre mennesker, inngår i bestemte produksjonsforhold. Men i førsteinnlegget sitt sier Lund at det ikke gir noen mening å skille ut den «tekniske» sida av arbeidsprosessen — og spørre hvilken innflytelse denne skulle ha på produksjonsforholda.

Da skjønner jeg heller ikke hvordan Lund i neste omgang kan skille ut den andre samfunnsmessige sida av produksjonen for så å gjøre den til sjølv drivkrafta i historia. Han har stilt tesene:

1. Produksjonsforholda er grunnleggende og betinger utviklinga av produktivkreftene.
2. Produksjonsforholda bestemmer også hvor fort produktivkreftene utvikler seg og måten de utvikler seg på.

Lund etablerer her akkurat det motsatte årsaks-virkningsforholdet som han beskylder Steigan for.

Uansett om vi tar fatt i ideen om at produktivkreftene ikke kan skilles fra produksjonsforholda — eller tesa om at utviklinga av produksjonsforholda betinger utviklinga av produk-

tivkrefter — så er dette en håpløs historieteori. Det gjør det for eksempel umulig å forklare hvorfor samfunn på et gitt utviklingsstadium spaltet i klasser. (Det den «ortodokse» teorien forklarer med at menneskenes utvikling av produktivkrefter — konkret: feavl og åkerbruk — gjør det lønnsomt å holde slaver)

MOTSIGELSEN

La meg ta noen svært enkle eksempler for å illustrere hva jeg mener med at motsigelsen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold driver motsigelsen framover. I den første fasen av den industrielle revolusjonen i Norge var ikke bedriftene større enn at slekt, venner og forettingsforbindelser kunne gå sammen om å reise nok kapital til å sette igang. Men med de store cellulose- og papirfabrikkene fra 1880 åra — og med gruvene og elektronikkindustrien fra tida omkring århundreskiftet, skulle det mere til. Vi fikk aksjeselskaper som innebar en viktig endring både i de formelle eiendomsforholda og i de reelle produksjonsforholda. Samtidig som det blei en stor utvidelse av antallet investorer, så skjedde det i praksis en sentralisering av kapital og makt på færre hender. Gjennom aksjeselskapene fikk også

utenlandske kapitalister svært stor innflytelse i Norge. (Sjøl om konsepsjonslovene kom som ei begrensning.) Disse endringene i produksjonsforholda virket tilbake på produktivkreftene ved at de muliggjorde en ytterligere vekst av disse. De nye produksjonsforholda var både et resultat av de nye produktivkrefterne og ei forutsetning for utviklinga av disse.

Et liknende eksempel:

Fra midten av forige århundre var norsk skipsfart i en voldsom ekspansjon. Dette hadde mange grunner. Dels hang det sammen med opphevelsen av Navigation Act i England og stor økning i det internasjonale varebyttet. Dels hang det sammen med trekk ved produktivkreftene, som skipstømmer og en stor båtvant kystbefolkning. Men hovedårsaken til at skipsfarten utvikla seg spesielt sterkt i Norge var de særegne produksjonsforholda innafor næringa. Lønns og helseforholda var ekstremt dårlige for norske sjøfolk. Forlisprosenten var uhyggelig høy. Sjøfolka sleit så hardt ved pumpene at det hette seg at «de bar skuta på armene». Det blei sagt at noen båter var så dårlige at de kunne dyrke poteter på skipssidene.

Veksten i produktivkreftene mellom 1850 og 1880 var voldsom i kvantitet. Men fra 1850 kom de første dampskipa og fra ca 1880 blei disse virkelig konkurransedyktige på de samme markedene som den norske seilskuteflåten. De norske rederne hadde gjort det godt uten å behøve å investere i dampskip. Nå var de små rederne nedover Sørlandet ofte ut av stand til å foreta så store investeringer som trengtes til dampskip. De mange skipsverfta på Sørlandskysten var ikke i stand til å bygge dampskip.

Snart var norsk skipsfart inne i en alvorlig krise. Først da det utvikla seg store dampskipsrederier i Kristiania og Bergen kom skipsfarten inn i en ny vekstperiode. De samme produksjonsforholda som var kilde til veksten fra 1850 blei, fordi de sto i vegen for de nye produktivkreftene, også kilden til krisa mot slutten av århundret. De nye produktivkreftene pressa gjennom nye produksjonsforhold.

VEKSELVIRKNING

Men er ikke de eksemplene jeg har

DEBATT

nevnt nå nettopp uttrykk for den vekselvirkninga mellom produktivkrefter og produksjonsforhold som trekløveret i Røde Fane snakker om. Jeg skal gå nærmere inn på denne vekselvirkningsteorien.

I debattheftet går jeg hardt ut mot det jeg *oppfatta* som en teori om rein vekselvirkning. Tankegangen min var som hos Mao i «Om motsigelsen»: — Men bør vi i en hvilken som helst motsigelse, enten den er en hoved eller en underordna motsigelse, behandle de to sidene som likeverdige? Igjen nei. I enhver motsigelse er utviklinga av de to sidene ujevn. Iblant ser det ut til å være likevekt. Men dette er bare midlertidig og relativt, mens ujevnheten er grunnleggende. Den ene av de to motstridende sidene må være hovedsida, den andre sekundær... på et annet trinn eller i en annen prosess er rollene bytta om.

Nå skriver imidlertid Braanen i anmeldelsen i Røde Fane: «Sjølsgagt vil det i enhver konkret motsigelse være en hovedside på et gitt tidsspunkt». Dette oppfatter jeg som svært viktig å være enige om. For eksempel mener jeg at i eksempelet om norsk skipsfart var produksjonsforholda hovedsida i denne motsigelsen da de la grunnlaget for den voldsomme ekspansjonen fra midten av forrige århundret — mens produktivkreftene var hovedsida (den ledende/dynamiske sida, den som ga karakter til motsigelsen) da dampskipene pressa fram omdanning av produksjonsforholda innafør rederi og skipsbygging næringsene.

PRODUKTIVKREFTER

Likevel kan jeg ikke følge Braanen og Co. når de skriver (KK 18/12-84): «..Ut fra vår kunnskap om noen slike konkrete historiske forhold, har vi kommet fram til at produksjonsforhold og klassestruktur spiller en langt større rolle enn det som er forenelig med for eksempel Stalins histo-

rie teori. Derfor mener vi at vi ikke kan komme lenger i den *allmenne* historieteorien enn til vekselvirkning mellom produktivkrefter og produksjonsforhold.»

Nå er det selvsagt ikke mulig her å gå inn på noe stort empirisk materiale for å argumentere for at Marx og Mao hadde rett når de argumenterer for at produktivkreftene allment er den viktigste sida i motsigelsen. Her kreves det uhorvelig mye materiale, studier og diskusjon.

Jeg vil nøye meg med et par generelle argumenter for produktivkreftenes «primat».

De sosialistiske revolusjonene i Sovjet og Kina kunne for eksempel ikke ha seira om det ikke var en liten, men viktig sektor med storindustri og konsentrert arbeiderklasse. Det lave utviklingsnivået på produktivkreftene i disse landa har satt svært stramme rammer for mulighetene for å utvikle de sosialistiske produksjonsforholda.

Harald Minken har (i Materialisten 3/85) på en utmerka måte vist hvordan de tre betingelsene for oppståen av kapitalistisk produksjon:

1. Handel og marked må være utvikla til et visst nivå.
2. Tilstrekkelig store pengeformuer må være konsentrert i hendene på ganske mange håndverksmestre, kjøpmenn, pengeutlånere og andre framtidige kapitalister.
3. Det må finnes tilstrekkelig med arbeidere som ikke er bundet til en herre og ikke har egne produksjonsmidler

Alle disse betingelsene krevde at produktivkreftene hadde utvikla seg til et visst nivå.

Marx skriver: «På et visst stadium av si utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i motsetning til de rådende produksjonsforholda... Fra å være utviklingsformer for produktivkreftene forvandler disse seg til lenker for produktivkreftene».

(Det berømte forordet til kritikken av den politiske økonomien.)

Forstått på en riktig måte trur jeg dette har en generell verdi for å forstå overgangen mellom ulike produksjonsmåter eller perioder i den historiske utviklinga:

— Når produktivkreftene var kommet på et nivå hvor det menneskelige arbeidet skapte et merprodukt utover det som skulle til for egen reproduksjon, så blei de klasselede ursamfunnsforholda lenker for ei videreutvikling av produktivkreftene.

— Når det ikke lenger fantes noen lettvinntilgang til slaver så blei det slavemessige tvangsarbeidet lenker for utviklinga av produktivkreftene — vi fikk etterhvert føydale produksjonsforhold som tross alt virka mer motiverende på underklassens arbeidsinnsats gjennom at bøndene sjøl rådde over deler av det de produserte på «egen» jord.

Når godseierne i seinmiddelalderen økte utbyttinga til et nivå som ødela bøndenes arbeidsinnsats og evne til reinvestering (og dermed også senka produktiviteten) — eller dreiv bøndene fra jorda fordi rettighetene deres sto i veien for andre driftsformer, som for eksempel saueavl i England — og når de føydale privilegiene samtidig sto i veien for byborgernes videreutvikling av produktivkreftene, da var produksjonsforholda blitt lenker på produktivkreftene — og det inntrådte en periode med sosial (og politisk) revolusjon.

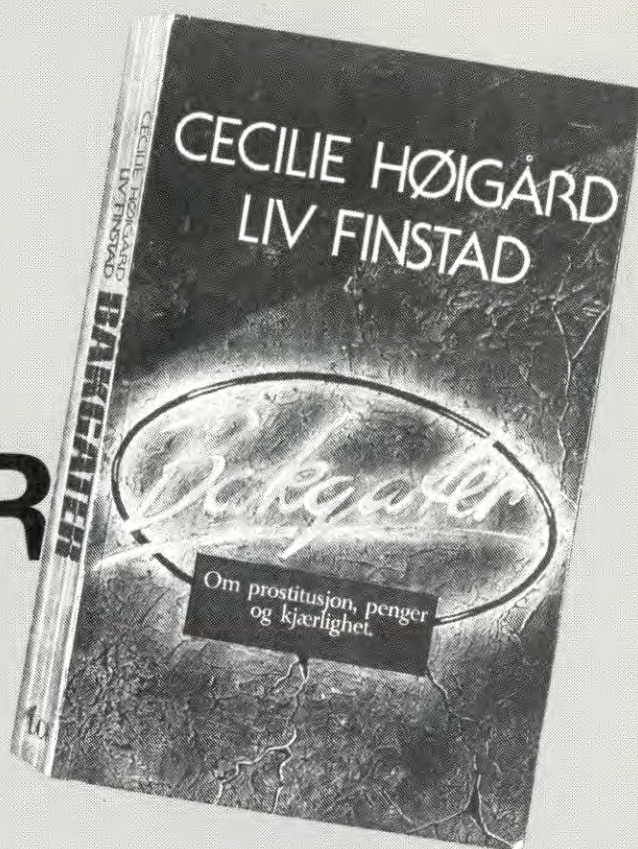
I vår del av verden er de kapitalistiske produksjonsforholda i hovedsak «utviklingsformer» for produktivkreftene. De voksende produktivkreftene har kunnet rommes ved innenkapitalistiske endringer i produksjonsforholda (imperialisme, statskapitalisme).

Revolusjonene kommer der hvor imperialismen ødelegger all utviklingsmulighet (i den tredje verden). Også hos oss vil de kapitalistiske produksjonsforholda mer og mer bli forvandla til lenker for produktivkreftene og vil bli forvandla til destruksjonsformer (mer anarki i produksjonen, mer krise, mer miljø-ødeleggelse, mer ødeleggende våpen). Vi kan med stor sikkerhet si at resultatet av den skjerpemotsigelsen mellom produktivkreftene og produksjonsforholda må bli sosialisme eller barbari. Klassekampen avgjør. ■

Jørn Magdahl

BAKGATER

Denne boka har kombinert de beste sidene ved forskning og propaganda. Her er ei varm og djup menneskeleg innsikt saman med ein vitenskapeleg og sakleg forskning, skriv vår bokmeldar Jon Sjøtveit.

«Bakgater» er eit sjeldant døme på at forskarar kan opne eit område for alle som ønskjer innsikt. Steg for steg tek dei oss med på strøket og lar oss sjå og forstå. Forstå at prostitusjon er vald mot kvinner. Dei grev seg gjennom lag av eigne og andre sine fordomar og myter. Eit godt døme er myta om den fæle halliken som har skulda for prostitusjonen. Dei syner at det er «vi andre» som nyttar halliken som «den gode fiende». Han er «den gode fiende» avdi han er så ulik oss andre, han er den vonde sjølv. Slik blir årsaka til prostitusjon nokre dårlege menn, og ikkje kvinneunderkuinga i samfunnet. I røynda er kjønns-handelen ein grov og umenneskeleg form for kontakt mellom sider ved dei to kjønnsrollene. Denprostituerte gjer seksualiteten sin

til eit objekt som ho kan selje. Forskarane kaller dette for «handling som beregning» og meiner å finna rota til dette i den tradisjonelle kvinnerolla. For å forsvare seg mot undertrykkinga har kvinnene nytta seksualiteten sin som eit middel mot mannen. Men det er livsfarleg å nytta seksualiteten som eit middel til å oppnå noko utanfor seksualiteten. Vi menn er redd kjensler og fører dei over til sex. Vi klarer ofte ikkje å sjå sambandet mellom sex og andre mellommenneskelege tilhøve.

Mange menn blir frustrerte over kvinner som skal ha alle kjenslene på plass for å kunne ha sex. Eller dei reagerer på kvinner som nyttar sex i kjønnskampen. Pornoen lærer oss at kvinner inst inne vil, sjølv om dei vert tekne med vald. Når nokre menn i

tillegg er utan evner til å forstå andre menneske, kan ein forstå kvifor dei vil prøve å få kjøpt seksualitet.

Dette kapitlet om horekundane er særns nyansert. Det er imponerande at forskarane greier å leve seg inn i motiva til horekundane etter at dei har innsett at prostitusjon er vald.

Her legg dei fram tankar om gode og dårlege sider ved mansrolla som gjer at iallfall eg får lyst til å forstå denne rolla eg er forma inn i betre.

Boka kjem samstundes med at mannfolka sjølv byrjar å drøfte mansrolla. Eg er viss på at vi må forstå vår eigen rolle før vi kan gjera monalege framsteg. Det held ikkje i lengda berre motvillig å bli skuva framover av kvinneverrsla. Og denne boka hjelper oss på veg. Forfattarane

fortel oss at vi har lett for å føre alle dei intime kjenslene vi er så redd for over til seksualitet. Og at desse sidene ved dei to kjønnsrollene heile tida fører med seg konflikter i samlivet.

Debatten etter boka har stort sett dreid seg om forslaga om å kriminalisere kunden og avkriminalisere halliken. Dette er sjølvsgagt ein viktig debatt. Men eg vonar også at vi kan få ein offentleg debatt om kjønns-handelen sin karakter av strukturell vald mot deiprostituerte, og om sambandet mellom det kjønns-spelet som går føre seg mellom «oss vanlege», og kjønns-handelen. Ein slik debatt vil på sikt endre synet til mange fleire enn dei som les denne boka, og gjere det vanskelegare for mange å bli horekunde. Ei einsidig moralisering

ANMELDELSER

fører berre til at menn reiser lengre vekk for ikkje å bli oppdaga. Berre innsikt gjev varige endringar.

Denne boka har kombinert dei beste sidene ved forskning og propaganda. Her er ei varm og djup menneskeleg innsikt saman med ei vitenskapleg og sakleg forskning. Difor har framstillinga blitt både nyansert og perspektivrik. Dei fører eit lett og levande språk, utan frammandord og tungvinte resonnement. Dette gjer boka lettlest som ein roman. Desse jentene ønskjer å gjere kunnskapen sin tilgjengeleg for folk flest. Det burde vere sjølv sagt for alle samfunnsforskarar. Boka syner at det «samfunnsvitenskaplege» språket stort sett hindrar innsikt og ikkje trengs for å skrive presist. Eg voner slike bøker vil inspirere enda mange fleire intellektuelle til å bli nyttige for oss. ■

Jon Sjøtveit

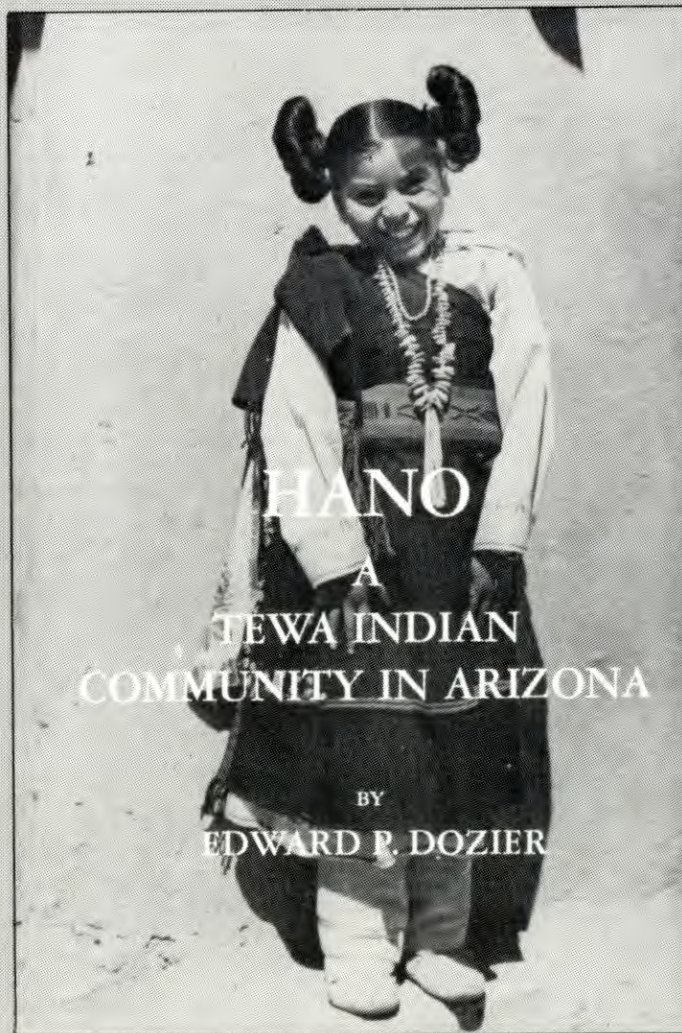
Bakgater

*og Liv Finstad
Pax forlag*

*Nina — prostituert.
KLASSEKAMPEN*

HANO INDIANERE

I Hano-samfunnet er kvinner og menns posisjoner preget av ulikhet, men ikke av fiendskap og angst som i mange andre stammesamfunn. Balanse, snarere enn kjønnsmessig undetrykking blir altså stikkord for forholdet mellom kvinnelig og mannlig i følge forfatteren, hevder Helga Moss i denne anmeldelsen.

ANN

Denne boka er en studie av Hano-Tewaenes religiøse, sosiale og økonomiske liv, basert på forfatterens feltarbeide i begynnelsen av 50-åra. Antropologen Dozier gir et innblikk i de historiske krefter som har formet Hanoenes særegne samfunnsstruktur: Tewa-arven, forholdet til spanjolene, til det amerikanske storsamfunnet og til andre grupper av indianere, spesielt Hopi, som de slo seg ned hos for vel 250 år siden. Forfatteren er sjøl halvblods Hano-indianer og levde sine første leveår i den landsbyen boka er en studie av.

Boka er interessant fra en kjønnsteoretisk synsvinkel, sjøl om forfatteren sjøl ikke tar dette opp som et eget avgrenset emne. I likhet med de mer kjente Hopi-indianerne bygger Hano-samfunnet på matrilineær avstamning (avst. ensidig på morsiden: Mor, mors datter, mors datters datter etc) og matrilokal boform (ektemannen flytter til kona og hennes slekt) i utvidede (mer enn kjernefamilie) husholdninger.

Hanoenes økonomiske grunnlag består tradisjonelt av hagejordbruk (tidligere også jakt), i de seinere år supplert med fedrift (menn) og lønnsarbeid (begge

kjønn). Hver klan eier et jordstykke, hvert kvinnelig familieoverhode innafor klanen disponerer en mindre del av denne jorden. Det er imidlertid husholdningens menn som arbeider på jorda. Disse kan være ugifte husholdningsmedlemmer eller ektemennene til husholdningens kvinner. En ektemann arbeider altså på sin svigermors jord. Buskap og hester eies av menn individuelt. Viktige kvinnelige arbeidsoppgaver er maling av korn og matproduksjon.

Familieorganisasjonen baserer seg på at slektninger gjennom morslinjen bor i rom eller hus ved siden av hverandre. Sjøl om ektemennene bor sammen med konene sine, ser de på sine mødres og søstres husholdninger som sine virkelige hjem. Det er her de deltar i seremonier og i oppdragelsen/disiplineringa av de yngre medlemmene av morslinjen. Som fedre er mennene kjærlige og hengivne veiledere. Som morbrødre er de autoritetspersoner. Det samme kan sies å gjelde for en persons forbindelser til morslinjen og farens morslinje generelt.

Dozier er litt uklar på forholdet mellom kvinners (som søstre) og menns (som brødre) autoritet i husholdning.

Husholdningens eldste kvinne regnes som familieoverhode, mens den eldste (mor)-broren er den «virkelige» leder, sier han et sted (s. 39). Et annet sted påpeker han at det er både eldste søster og eldste bror som tar alle viktige avgjørelser for klansmedlemmene. (s.42).

Alt i alt trer det gjennom Doziers bok fram et bilde av et samfunn hvor kvinner har stor frihet i forhold til menn i ekteskapet, og et relativt likeverdig forhold mellom søstre og brødre. Barna vokser opp med en myriade av ulike slektskapsforbindelser, med mye kjærlig omsorg og stimulerende voksenkontakt. Som unge ugifte kvinner har de mulighet til fritt å omgås unge menn og de velger selv hvem de vil gifte seg med. Skilsmisser er relativt vanlig (20 prosent av de gifte i 1950 hadde vært gift før), men mindre vanlig enn blant Hopi, noe som tyder på mindre friksjon mellom kjønnene.

Innskrenkninger i den enkelte frihet, både menns og kvinners, dreier seg om familie- og klansforpliktelser, slik disse er sosialt og kulturelt definert. Et komplisert gave- og byttesystem bidrar sterkt til sosial og økonomisk utjevning innen Hano-samfunnet.

Her deltar både menn og kvinner med sine respektive arbeidsprodukter.

Det er blitt framsatt teorier om at kvinner universelt mangler offentlig autoritet og at kvinneundertrykkinga derfor også er universell (Rosaldo). Hvordan plasserer Hano-samfunnet seg i den forbindelse? Den viktigste delen av Hanoenes offentlige liv dreier seg om religiøse seremonier. Her har kvinnene ingen formell lederposisjon. Høvdinger for landsbyen er også menn. Så langt får Rosaldo rett.

Allikevel vil det være for snevert å definere kun disse områdene som «offentlighet». Klanen og husholdninga er ikke private sfærer i vår forstand av ordet. Og nettopp her spiller kvinnene en viktig rolle, både som autoriteter og formelle ledere. Men med menn, ikke over dem. Kvinners og menns sosiale posisjoner er preget av ulikhet, men ikke av fiendskap og angst som i mange andre stammesamfunn. Balanse, snarere enn kjønnsmessig undertrykking blir altså stikkordet for forholdet mellom kvinnelig og mannlig i dette samfunnet, hvis vi skal stole på Doziers framstilling. ■

Helga Moss

LESERNE OG RØDE FANE

Røde Fane avslutta i vår en leserundersøkelse for å ha et grunnlag for det videre arbeidet. Vi fikk inn ca 150 svar, det vil si opp imot 10 prosent av de faste abonnentene. En hjertelig takk til alle som tok seg tid for å svare.

Nesten alle som svarte oppga å være gamle abonnenter. Derfor går vi ut fra at svarutvalget har en høy andel av våre mest trofaste lesere. Trofaste, ikke minst fordi 87 prosent sier at de helt sikkert vil komme til å fortsette å abonnere.

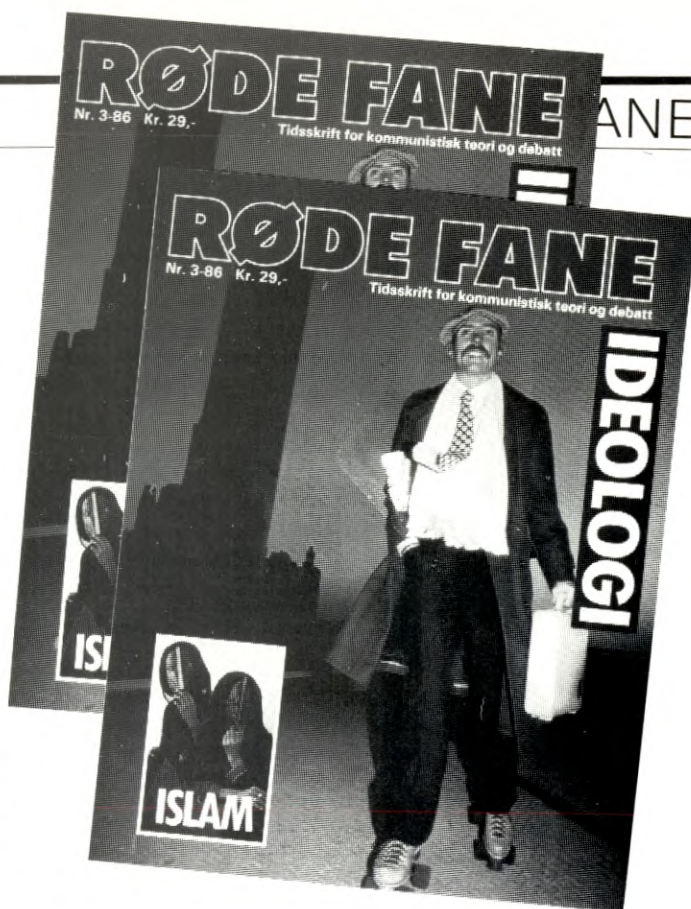
Litt over halvparten leste nesten alt i hvert nummer. Over 60 prosent likte utseendet på bladet, og de fleste negative reaksjonene kom fordi kulturnummeret 1/86 hadde matt forside. 5 prosent synes prisen er for høy, mens 10 prosent sier vi kan øke prisen. 70 prosent synes prisen er grei.

Tematoppen

Folk ble spurt om ønsketema. Valgmulighetene innkluderte sosialisme/kommunisme (19%), politisk økonomi (14%), teoretiske problemer i marxismen (13%), den økonomiske krisa (12%), faglig stoff (11%), kvinnestoff (10%), deretter forsvarspolitik, samliv/familie, utdanning, helse, bolig og fred. Det virker som de klassisk tunge temaene scorer mest. Men her må begrensninga som ligger i spørsmålet understrekes. En rekke hadde skrevet på egne kommentarer og ønsker utafør lista: kultur, utdanning, filosofi, økologi, homse, data, bioteknologi, naturvitenskap, pensjonistenes kår, arbeiderbonde-alliansen, distriktspolitikk, norsk imperialisme, Nicaragua, Kina, den norske tenke og væremåten, YAP-kulturen, historisk stoff, rasismen, sosialdemokratiet og analyser av framtida vår. Sånn sett må vi trekke den uungåelige konklusjonen at vi bør bygge videre på de djuptpløyende teoretiske temaene, samtidig som vi bør satse på bredde i stoffet.

Formen på stoffet

Halvparten av de som svarer foretrekker lange grundige og teoretiske artikler. Den andre halvparten fordeler seg på å legge

vekt på mer debatt, intervjuer og mer lettleste artikler. Altså både — og. Men folk har masse kommentarer i marginen som:

— Debatten må ikke bli slagsmål om fine ord.
— Jeg leser det jeg er i stand til å fatte. Intervju folk på grunnplanet, de har viktige erfaringer.

— Teori må være tilknyttet praksis.
— Røde Fane undertrykker nynorsk og bruker overklassens sitt språk til å undertrykke arbeidsfolks kultur.
— Det er for få i AKP som skriver.

En del kommentarer gir også råd om hvordan stoffet kan bli mer tilgjengelig:

- La noen emner gå igjen i flere nummer.
- Gjerne motsatte syn i det samme bladet.
- Bruk konfrontasjoner og mer fakta-dokumentasjon.
- Ta i bruk skjønnlitterære bidrag til å belyse emnene.

Hva framover?

Redaksjonen planlegger nå tema og problemstillinger for 1987. Det er en rekke forslag som kasta fram. Vi kommer tilbake med en plan når den foreligger, men vi kan nevne forslag som:

— Maktbalansen, - 3.verden - imperialismen/forholdet mellom supermaktene

— Marxisme-kritikk med utgangspunkt i Jon Elsters bok: «Making sense of Marx.»

— «Søkelys på AKP/RV, revolusjonær strategi i 80-års Norge.

— En splitta arbeiderklasse utenfor LO? Hva betyr kjønnsutviklinga, et økt funksjonæriat og en økonomi i krise for arbeiderklassens organisering?

Forslag på tema og problemstillinger sendes redaksjonen. Kritik og innlegg er velkomne. ■

ANMELDELSER

HVOR ER KVINNEN?

Kvinner usynliggjøres og har ingen innflytelse. I den tredje verden er jordbruk, mat, vann, brensel, barn og helse kvinnearbeid og fundamentet i samfunnet de lever i, skriver Taran Sæter i denne anmeldelsen.

Sølvi Ann Lindseth og Liv Helene Iversen ville vise den blodige urettferdigheten og synliggjøre kvinnes liv, arbeid og betydning. Som virkemiddel bruker de bilde, tekst og musikk — et multimedia-program.

«Momi er kvinne i den 3. verden. Hennes liv er bestemt fra den dagens hun fødes som jente.»

«Som kvinne defineres Momi gjennom sine roller og oppgaver — og ikke som individ.»

Sånn er rammen om kvinneliv på landsbygda i India og Nepal. Ca. halvparten av alle barn sendes på skole. Av disse er det nesten dobbelt så mange gutter som jenter. Frafallet er stort. Flere jenter enn gutter slutter etter bare 3-4 år. Familien trenger arbeidskrafta deres. Ca. 90 prosent av Indias fattige kvinner er analfabeter.

For å være nesten sikker på å få en voksen sønn må kvinnene føde 6-7 barn. Sønnene har det økonomiske ansvaret for foreldrene. Også på grunn av medgiftssystemet er det viktig å få gutter. For fattige familier er det å ha mange døtre en uoverkommelig økonomisk byrde. Jentebarn får derfor mindre omsorg enn guttebarn, når det gjelder helse, ernæring og skole. 2/3 av barn som dør i India er jenter mellom 0 og 4 år.

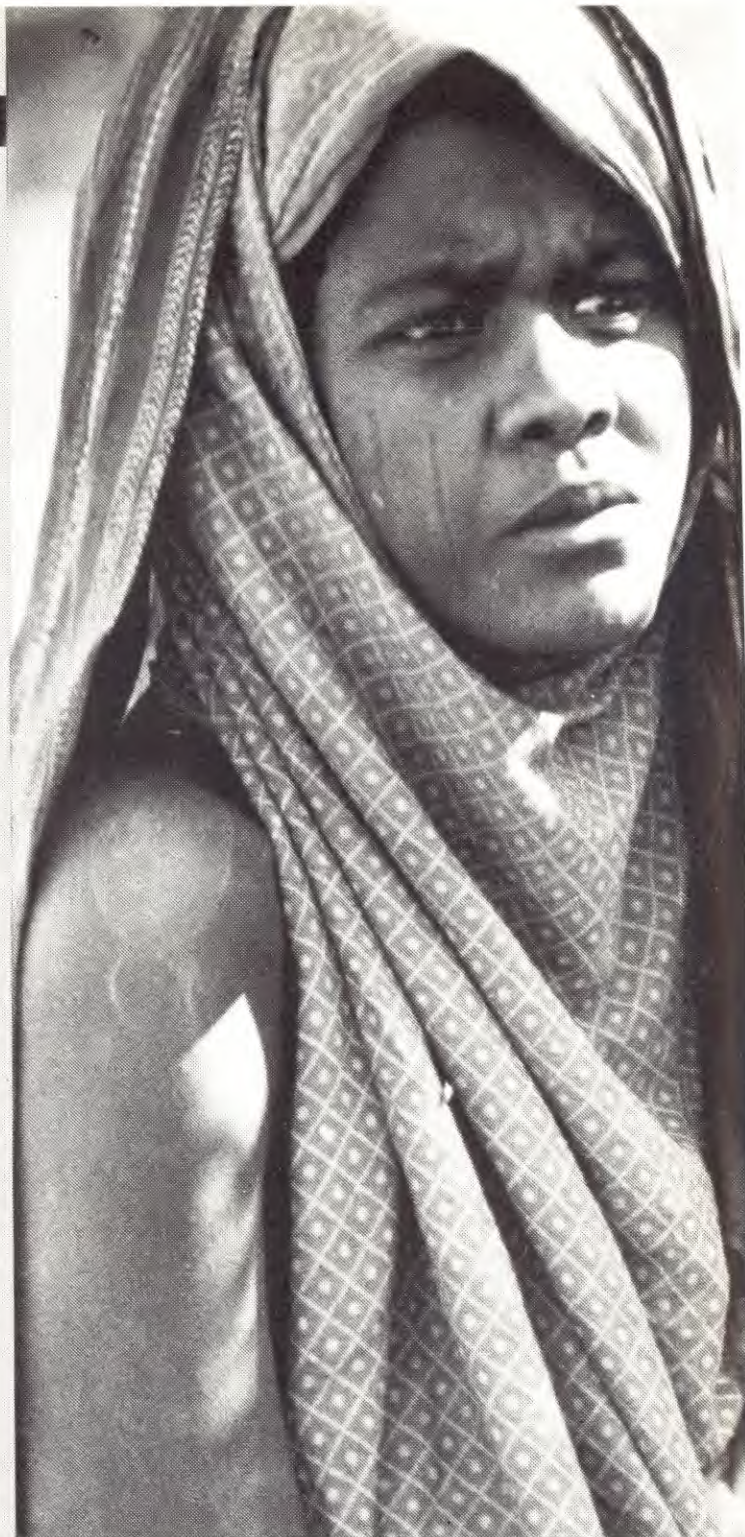
Det er sjølsagt forskjeller i religion, kultur og økonomi.

Men det som er felles, er at kvinnes arbeid er fundamentet i familien og det samfunnet de lever i.

Omsorg for familien ' barnas helse — mat, brensel og vann. Kuer er viktig å ha, kummøkk brukes til brensel. I Nepal bruker kvinnene opptil 4 dager i uka bare til å finne brensel. De tvinges av den grunn til å dyrke planter som trenger lite tilsyn og ofte er mindre næringsrike. Flere timer daglig går med til å hente vann. Urent vann er et helseproblem, mange av barna dør av diaré, gulsott og tyfo- id. «Utdanner du en mann, utdanner du et individ. Utdanner du en kvinne, utdanner du en familie og et helt samfunn.» Dette uttrykket har ikke fått noen konsekvenser for de fattige kvinnene. De har ingen politisk innflytelse, verken i familien eller i samfunnet.

JORDBRUKET

I den tredje verden er de fleste kvinner bønder. De gjør alt det slitsomme arbeidet; utplanting av ris, hjembæring etter innhøstingen, sanking av fôr til dyr og vannbæring. I Himalaya-regionen står kvinnene for ca. 70 prosent av produksjonen i jordbruket. Dette arbeidet blir gjort usynlig — i statistikker og i det virkelige liv. Grønnsaklandet blir til «kjøkkenhaven» når kvinnene driver denne produksjonen. En

mann som blir intervjuet sier når han blir spurt hvem sine grønnsaker han skal selge på markedet: «Mine.» «Hvem some grønnsaker er det da?» «Hun er min kone.»

Mekaniseringen i jordbruket er i hovedsak retta mot menn. De overtar med maskiner der kvinnene gjorde manuelt innhøstingsarbeid.

Betalt kvinnearbeid faller bort. Det betyr at livsgrunnlaget for familien kan falle bort. Overgangen fra sjølbergingsjordbruk til salg- jordbruk har gitt ustabile råvarepriser. «Den grønne revolusjonen» med nye frø og kunstgjødning gir problemer for fattigbønder: Det er dyrt og bøndene må ta opp

ANMELDELSER

lån, som blir vanskelig å betale tilbake. Mange må selge jorda si og jobbe på de rike bøndernes jord. De fattige mennene drives til byene på jakt etter inntektsgivende arbeid. Kvinnene blir igjen. 1/3 av kvinnene er eneforsørgere. Mange jobber i sesonger på rikebøndernes jord, de tar veiarbeid, uten fast lønn og

kontrakt. Kvinnene får mindre betalt enn menn. Ansvar for barn og hjem gjør dette tunge og dårlige betalte arbeidet — ca. 6 kroner dagen — livsnødvendig. Når kvinnene blir spurt om hva de ønsker seg mest av alt, svarer de «mer arbeid»!

Folk blir drevet til byene i håp om arbeid, her er inntek-

Kvinnene har ansvaret for mat, vann, energi og brensel, og bruker mye tid på å skaffe det til veie. Hvor er de nasjonale utbyggingsplanene som kan avskaffe dette slavearbeidet.

KLASSEKAMPEN

tene høyere, 80 prosent av offentlige midler brukes her og helsetjeneste og skole er bedre. Men de fleste kvinnene som drives til byene, får bare uregistrert arbeid, eller blir prostituerte. Kvinnene tjener bare 60 prosent av hva menn gjør. Menn bruker 70 prosent av lønna på seg sjøl. Kvinnen bruker 90-95 prosent av lønna på barna og familien.

KVINNETIÅRET

I et intervju sier en indisk dr. i sosialantropologi: «Da vi begynte vårt arbeid med å kartlegge kvinners rolle i India, trodde vi vi allerede visste alt om kvinners situasjon. 4 år senere, etter omfattende undersøkelser, kunne vi slå fast at vi ikke hadde visst noe om kvinners situasjon. I dag vet vi hvilken sentral rolle kvinnen spiller på alle plan av det indiske samfunn og i dag kan hennes arbeidsinnsats endelig ses i våre statistikker.

«Kvinnetiåret har lyktes med å lovfeste kvinners krav i de fleste land i verden.» Det er allikevel uhyre langt fram til den dagen resultatene av kvinnetiåret når ut til det store flertallet av fattige kvinner i India.

Bildene er brukt som illustrasjoner til teksten eller som kontrast. Men hele veien slik at den dype respekten og kjærligheten kommer fram. Musikken de har valgt,

gir en stemning av spenning og langsomhet. Det er den indiske musikeren Shelia Chandra og Tom Boy sin musikk. Bruken av tekst, bilder og musikk gjør at kunnskapene og det politiske budskapet trenger helt inn i seerne. Vi sitter igjen med følelsen av å ha skjønnet hva kvinnen betyr og at de har en lang tålmodig kamp å føre for å kunne bestemme sjøl. De er sterke og kunnskapsrike.

Dette multi-media-programmet er det første Sølve Ann Lindseth og Liv Helen Iversen har laget. Resultatet er utrolig godt og profesjonelt. Før reisa til India og Nepal samla de masse statistikk og kunnskap. De så mange multi-media-program for å lære. Grundig og systematisk har de skaffa seg kunnskap slik at de visste hva de ville ta bilder av, og spørre om. Fem måneder brukte de på å få materialet til programmet. Seks måneder tok arbeidet med å få det ferdig hjemme.

På denne korte tida har de gjort det utrolige: planlagt, utført og slutført et forskningsarbeid. Som de gir videre på denne måten. ■

Taran Sæter

Denne anmelderen ble klokere av å se dette arbeidet. Gjør både de indiske, nepalske og våre egne kvinner synlige. Vis programmet som kan skaffes gjennom: Sølvi Ann Lindseth og Live Helen Iversen, Boks 88, 5032 Minda. Tlf: 05-283658.

GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.

1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)

2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.

3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.

4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.

5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.

6/79. Natur og miljø – om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.

7/79. – Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)

8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: – Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?

1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, om tale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)

3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?

4/80. Tar opp oljepolitikken som havarerte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.

5-6/80. Dobbelnummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.

7/80. Behandler krisa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)

8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.

1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?

2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinar Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.

3/81. Krise i verdensøkonomien – tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.

4-5/81. Nytt dobbeltnummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid., Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært over kjølen og intervjuet SKP.

6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

1979 – 1984

7/81. Polen var hovedoppslag – i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)

8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)

1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.

2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.

3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.

4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok – og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

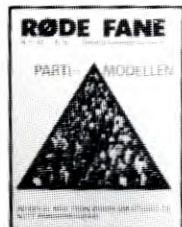

6/82. Tre verdener – teorien stilles til debatt. Forslag til kunstpolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP – ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.

3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kulturpolitisk manifest. (Kun få numre igjen)

4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.

5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedleggninga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?

6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsatt om kulturrevolusjon og prinsippprogram.

1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)

2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjøberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.

3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Blir det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinnedebatt.

4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte makt».

ner med «direkte makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.

5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.

6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfang har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt:

Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

Retur:
Røde Fane
Boks 83, Bryn
0611 Oslo 6

NESTE NUMMER: ØKONOMI